

IGLÓ KIR. KORONA- ÉS BÁNYAVÁROS TÖRTÉNETE

IRTA

Dr. BRUCKNER GYÖZŐ

miskolci ev. jogakadémiai dékán,
a Magyar Tudományos Akadémia
tagja.

FSZEK Központi Könyvtár

BUDAPEST, 1929.

„Fébé” Ev. Diakonissza Anyaházi Nyomda VII., Damjanich-utca 28/b.

Felelős vezető: Fekete Géza.

KÜLÖNLENYOMAT

a Dr. Makra Zoltán min. o. tanácsos és Dr. Mohr Győző főreáliskolai tanár
szerkesztésében 1929-ben megjelent

IGLÓI DIÁKALBUM

42—81-ik oldalairól.

Igló város története.

Irta : Dr. Bruckner Győző jogakadémiai dékán.

Igló legrégibb történetének megírásánál igen gyakran csak feltevésekre van utalva a kutató. Ugyanis, bár van Igló városának okiratból álló s szakszerűen rendezett levéltára, de ez, igazán értékes adatokban, szegény. Sem Igló keletkezésének időpontjáról s legrégibb lakóiról, sem pedig a későbbi több százados lengyel uralom korszakáról nem nyújtanak világos képet a levéltárban őrzött feljegyzések, melyeknek legnagyobb része határperekkel, Iglónak rossz szomszédaival folytatott örökös egyenetlenkedéseivel foglalkozik. A fontosabb kiváltságlevelek pedig, melyek a levéltárban találhatók, csak részben vonatkoznak szorosan véve magára Iglóra, egy részük tágabb körű és az egész szepesi szászságot illeti. Csupán Igló város bányászatának fejlődése és általában gazdasági viszonyainak alakulása felől szolgálnak teljesen megbízható tájékoztatással a nagy számban megőrzött városi számadáskönyvek, telekkönyvek, melyeknek nyomán Iglónak, mint specifikusan bányavárosnak képét megrajzolni nem nehéz.

Az iglói városi, bányakapitánysági, ev. egyházi levéltárakon kívül sok anyagot merítettem a szepesmegyei levéltárba bekebelezett XVI. szepesi provincia levéltárából, továbbá a szepeshelyi káptalan orsz. hiteleshelyi, a Czartorysky hercegi múzeum krakkói levéltárából (13 vaskos kötetnyi kézirat vonatkozik a Szepességre) és a bécsi kamarai levéltárból. Felhasználtam a Wagner-, Bárdossy-, Schmauk-, Weber-féle *Analecta Scepusiensis* c. oklevél publikációit. Forrásul szolgált azonkívül még: Tomascsek J. A.: *Der Oberhof Iglau in Mähren und seine Schöffensprüche aus dem XIII. und XIV. Jahrh.* Innsbruck 1868.; Schmidt F. A.: *Chronologisch-systematische Sammlung der Berggesetze des Königreichs Ungarn.* Wien, 1834.; Wenzel G.: *Magyarország bányászatának kritikai története.* Bpest, 1880.; Münnich S.: *Igló kir. koronás bányaváros története.* Igló, 1896.; *Gedenklblätter der Iglóer ev. Kirchen-*

Igló földrajzi helyzete igen szerencsés. A völgy, melyben épült, elég széles, szélről védett s klímája általában kedvezőbb, mint Szepesmegye északibb vidékeié. Bőséges források jó ivóvízzel látják el s könnyen megközelíthető volta is mintegy arra predesztinálja ezt a területet, hogy a Szepesség főhelye, központja legyen. Észrevették e vidék sok előnyét már a Szepesség őslakói is és már az ó-szlovének két községet, vagy inkább telepet létesítettek itt: *Brusnikot* és *Stoyant*. Az előbbi a mai Iglótól délkeletre, az Eschseiffen patak völgyében épülhetett, Stoyan pedig a Kőszirt területén. Mikor a honfoglaló magyarok lassanként e vidéket is hatalmukba kerítették, két magyar telep is keletkezett Igló határában: *Ság*, az ú. n. XVI. szék területén, *Kozma* pedig északra, a Blaumond alján. A magyarság, amely e falukban megtelepült, határőr-szolgálatot teljesített. A szlovén őslakók már keresztények lehettek és az ő révükön elterjedt lassanként a kereszténység a magyar határőrök között is. Szent László trónralépése idején már templomot is kezdenek építeni (1077) Igló területén, mely két évtized alatt elkészült s melyet Boldogasszonynak szenteltek. A templom úgy látszik a két-féle nemzethez tartozó falvak lakóinak közös Istenházuk volt.

A szépen felvirágzó szepesi telepek fejlődésének azonban jó időre véget vetett a mongol betörés. Ismeretes, hogy a Szepesség lakóinak tekintélyes része megmenekült a mongol fegyverek elől oly módon, hogy Gargou Jordán vezetése mellett a később Lapis Refugiinak elnevezett sziklás erdőkbe költözött és itt

gemeinde, Igló, 1897.; Pajdussák Máté: Az iglói róm. kath. vikariátus története, Igló, 1906.; Berwaldszky K.: A sienai eredetű Gallicus család és művészete, Igló, 1908.; Dr. Bruckner Gy.: Igló kir. korona- és bányavárosnak képe a magyar koronához való visszacsatolása idejéből. (Közl. Szepesmegye múltjából 1910. évf.); Pajdussák M.: Az iglói ércművesek a középkorban. Igló, 1908.; Pákh K.: Az iglói ág. hitv. ev. főgimn. története. Igló, 1896.; Dr. Bruckner Gy.: A XVI. szepesi városi provincia székháza Iglón. (Vasárnapi Ujság 1908. 1. sz.); Divald K.: Szepesvármegye Művészeti Emlékei, I—III. kötet, Bpest; Domanovszky Sándor: A szepesi városok árúmegállító joga. Bpest, 1922.; Dr. Bruckner Győző: A reformáció és ellenreformáció története a Szepességen. Bpest, 1922.

töltött három évet nélkülözés, éhség és nyomorúság között, de csupán pusztá életét menthette meg. Községeiket feldúlták, felégették a mongol csapatok, s mikor a veszedelem elmúltával a megfogyott lakosság visszatért a hegyekből, egészen újra kellett felépítenie otthonát. IV. Béla király a Felvidék sok elnéptelenedett vidékére újból hívott be a Szepességre német telepeseket, mely nép már az első Árpádok, különösen II. Géza idejében kezdett beszivárogni a mai Szilézia és Morvaország területéről hazánkba. A régi lakók és az új telepesek közös erővel kezdték felépíteni az elpusztított falvakat és Igló területén új községet emeltek, melyet Neudorfnak (Szász-Ujfalu, Nova-Villa) neveztek el.

A szepesi szászok vagy cipszerek mint vendégek, hospitesek telepedtek le hazánkban s a király igen jelentékeny kiváltságokkal ruházta fel őket. Ezek közé tartozik az is, hogy a létesített községekben teljesen önállóan vezethették a közigazgatást, jogszolgáltatást, még pedig a Németországból magukkal hozott régi jogkönyv, a szász tükör: Sachsenspiegel szerint. Ezt a híres régi jogkönyvet szélteben használták, a Szepesség részére készült és átdolgozott kivonatát Zipser Willkührnek nevezték. Utóbb a „szász” elnevezés nem annyira nemzetiséget jelentett, mint mindazon népek egyetemét, kik a szász jogkönyvet ismerték el zsinórmérték gyanánt. A szepesi szászok összességének, egyetemének élén állt a szepesi szászok grófja. A feljegyzések, különösen pedig a templom újjáépítésére vonatkozó adatok azt tanúsítják, hogy Neudorf-Igló már 1270-ben fennállott, lakói azonban nem pusztán németek voltak, hanem kis részben magyarok is, a régi határőrség leszármazói, továbbá szlávok is, kik a környéken szintén mint vendégek számos községet alapítottak, vezető szerephez azonban nem juthattak sem Iglón, sem az egész Szepességen. Igló lakosságának értékesebb eleme, a németség vette kezébe a város fejlesztését. A szorgalmas, értelmes, józan szepesi szász-ság földbirtokot szerzett a város határában és okszerű

gazdálkodás révén csakhamar jólétre tett szert, amell-
lett az anyaországból magával hozott készséget egyes
iparágakban nem hagyta parlagon s az ipar terén nem-
sokára a szepesi szászok vezetnek a Felvidéken. Csak-
hamar rájöttek azonban arra is, hogy Igló területének
voltaképeni gazdagsága hegyeiben, a bennük található
ércekben rejlik. Egyes nyomok, bedőlt kezdetleges
bányák romjai arra figyelmeztették őket, hogy már e
terület őslakói is felismerték és hasznukra fordították
a környező hegyek érctelepeit s ők is sok buzgósággal
és kitartással fogtak hozzá azok kiaknázásához. Ha
nem mindegyik újonnan nyitott bánya hálálta is meg
a ráfordított fáradságot, de a legtöbbje sok vasat,
rezet és ezüstöt szolgáltatott és az iglói polgárok gyor-
san meggazdagodtak. 1487-ben Igló már annak a hét
felsőmagyarországi bányavárosból alakult szövetség-
nek tagja, mely az ú. n. alsó-bányavárosok mintájára
szervezkedett. E hét város sorozatában ugyan Igló
még rangban s így jelentőségben is a legutolsó, de
csakhamar olyan szépen fejlődik, hogy Gölnicbánya
féltékenykedését is kihívta s ez a bányaváros min-
dent elkövetett, hogy megtartsa gyámkodó szerepét
Igló felett, ami sok egyenetlenségbe és küzdelembe
került. Gölnicbánya arra alapította szuverénitását a
többi hat felsőmagyarországi bányaváros felett, hogy
azok a gölnicbányai bányajogot használták. Gölnic-
bányának 1327-ben szerzett bányajoga azonban szin-
tén nem eredeti, hanem a selmeci bányajogon alapszik.
Ősforrása mindannyinak külföldön van, még pedig a
morvaországi Iglauban kereshető, mely város banya-
jogának változatai csupán a nálunk használt jogköny-
vek. Teljes azonosságot mutat az eredeti igloui banya-
jog szövegével az Igló városában elfogadott bányajog,
amely körülmény arra figyelmeztet, hogy valószínűleg
e várostól nemcsak bányajogát, hanem nevét is köl-
csönözte. Az a magyarázat ugyanis, hogy az *ichla* tót
szótól (tűlevelű fákkal borított vidék) ered, erőltetett és
több okból nem elfogadható. Ellenben figyelemre méltó,
hogy a morvaországi Iglaui bányaváros nevét újabban

a kelta *Ylou* szóból származtatják és *ylouare* kelta nyelven annyit jelent, hogy aranyércet bányászni (*aurum de terra decufere*). E szerint tehát Iglau és Igló szószeros értelemben véve bányavárost jelent.¹

A kelta szó is igazolja, hogy Igló nevének egyetlen komoly megfejtése az, hogy a morvaországi német eredetű Iglau-tól ered. A mongoljárás után az Iglauból jövő német bányásztelepesek a mai Igló helyén épült német telepet Nova Villa — németül Neudorfnek — nevezték és mióta lakosai a bányászattal behatóbban kezdtek foglalkozni és az igloui bányajogot elfogadták, Iglosassa néven is előfordul, ami szintén a telep (sassa: szász) német eredetére vall. Egyik legrégibb fennmaradt oklevelünk 1279-ből Iglosassának nevezi a községet. Nagy Lajos alatt 1380 december 6-án a község városi jelleget nyer és ettől fogva az oklevelekben Nova civitas, Neoforum, Neocomium és némelykor Iglovia, azaz Ujváros néven fordul elő. Az Igló név 1312-ben fordul elő először és miután 1382-ben országos vásár tartására jogot kapott, Igló városi jellege mindjobban kidomborodott, sz. kir. korona- és bányavárossá lett és azontul hivatalosan nem nevezik többé Nova Villának, aminek tót fordítása a ma használatban lévő Novawes, hanem Nova civitas alias Igló-nak.

Zsigmond király egyes okleveleiben Iglov néven is fordul elő s ez a szóvégi v a lengyel elzálogosítás folytán tért nyerő elszlávosítás jele. A Neudorf német elnevezés, ami ekkor már szintén helytelen, mert Igló 1382 óta nem falu, hanem városi rangra emelkedett: Nova civitas. Később is használták irígy szomszédai a szomszéd városok (Késmárk, Lőcse) a falu elnevezést, mert nem jó szemmel nézték az ifjú bányaváros fejlődését és ezzel az elnevezéssel mintegy le akarták alacsonyítani, falusi (Villa) jellegét akarták hangsúlyozni.

Novawes teljesen modern eredetű. Nem fordul elő tudtommal semmiféle oklevélben s csakis Bél

¹V.ö. Bretholz B., Geschichte Böhmens u. Mährens, Reichenberg 1921. 221. l.

Mátyásnak 1779-ben megjelent *Compendium Hungaricae Geographicum etc. Posonii et Cassoviae* című munkájában említi e néven Iglót. Ő előtte csupán Dlugoss kanonok, lengyel történetíró használja Igló helyett Nowawiesz elnevezést (1490), de zárójelben állandóan odateszi az Iglovia nevet is. Ezek a tények igazolják, hogy a Nova wes mai használata elavult, helytelen és nem szabatos, sőt történelmi anarchonismus, mert a Nova villának tót nyelvre való mai fordítása Nagy Lajos kiváltság-levelével ellenkezik, aki a falut várossá emelte.¹

Mióta Igló, vagy mint az akkori oklevelek gyakran nevezik, Iglosasa bányavárossá lett, igen nevezetes szabadalmak birtokába jutott, melyek közül a fontosabbak: 1. Szabadon bíraskodhatott bányaügyekben, 2. polgárai a bányabíró ellenőrzése mellett szabadon kutathattak, 3. a szénégetéshez szabadon használhatták az erdőket, és végül 4. a város szatócsjoggal bírt, ami azt jelentette, hogy a bányászok csak a város kezelésében levő üzletekben szerezhették be élelmi-szer- és ruhzati szükségleteiket. Ez a kiváltság természetesen egyik forrása volt a város anyagi jóllétének. Nem csekély mértékben fokozta ezt az a kiváltság is, mellyel a bányavárosok általában s Igló is bírtak: hogy a vásárra jövő kereskedők csak egy márka értékű ezüstöt hozhattak magukkal, különben csak arannyal vásárolhattak. Ezzel az intézkedéssel a sokféle és változó értékű váltópénz forgalomba jövetelét akarta megakadályozni a város, de egyúttal abból jelentékeny hasznot húzott.

Igló fejlődése azonban csak akkor vett igazán lendületet, mikor Gölnicbánya fennhatósága alól teljesen függetlenítette magát. Azonban ezt megelőzőleg mégis a vásártartási jog elnyerése tette Iglót is várossá és teremtett benne fejlettebb városi életet. Nagy Lajos adta meg Iglónak a jogot, hogy minden hét szombat-

¹ Lásd „Iglov — vagy Nova-Ves” című cikkemet a Szepesi Lapok 1920 évf. márc. 6. számában. Igaz, utjabban a csehek ismét degradálták a várost és nagyközséget csináltak belőle.

ján hetivásárt tarthasson, 1380. dec. 6-án kelt oklevélben, melyet egykori másolatban őriz ma is a város levéltára.¹ Még fontosabb kiváltság volt az, amelyet 1382-ben nyert a város és mely évente négy országos vásár tartását engedélyezi. A vásárok abban az időben a kereskedelemnek legfontosabb tényezői voltak és egy-egy országos vásáron bonyolódott le nemcsak egy város, hanem a szomszédos megyéknek is árúforgalma. Természetes, hogy ez nem történhetett meg egy-két nap alatt s azért mindegyik vásár teljes 4 hétig tartott, amely idő alatt tömérdek idegen, árús és vevő fordult meg Iglón, kiknek ellátása már magában véve tekintélyes jövedelmet jelentett a lakosságnak. Minthogy szállodák még nem voltak, magánházaknál nyertek szállást az összes vásárosok s a legtöbb előrelátó polgár már úgy építette fel házát, hogy alkalomadtán több idegent be tudjon fogadni. A vásártartási joggal bíró községekben mindenütt s így Iglón is gyorsan fejlődött az ipar, mert az iparosok készítményeiket minden költség nélkül piacra vihatték. A vásárok tartásának egyik feltétele volt, hogy az illető helység vagy város jól megközelíthető legyen, tehát útvonalak létesítése, jókarban tartása a vásártartással együtt járt. Igló is egy igen fontos országút vonalába esett, mely Kassáról Lengyelországba, Krakkó felé vezetett és ily módon csakhamar az egész Felvidék vásárló közönsége ellátogatott a híressé vált iglói vásárokra, nagyban elősegítvén a város fejlődését és vagyonosodását.

Csakhogy Igló szép haladását minden téren szemmel nézték rossz szomszédai, első sorban Lőcse városa, mely nem szívesen látta, hogy tözsomszéd-ságában milyen virágzó város létesül. Felhasznált tehát minden alkalmat, hogy néki kellemetlenséget okozzon és érdekei ellen tegyen. Csak természetes tehát, hogy mikor Lőcse, Késmárkra is féltékenykedvén, vele az árúmegállítói jog miatt valóságos háborúba bonyolódott, az iglóiak Késmárkkal tartottak

¹ Igló kir. korona- és bányaváros levéltárában 9. sz.

Lőcsével szemben. Igló területén, a mai Madarász-park helyén összeütköztek az ellenséges városok, Lőcse vereséget szenvedett és sok polgára maradt halva a csatatéren. A békés, józan szepesi szász polgárság történetében páratlan ez az eset és elképzelhető, hogy mennyi sérelem, bántás váltott ki mindkét részről olyan nagy elkeseredést, hogy a békeszerető városi lakosság fegyverrel akarta kivívni a maga igazát.

Zsigmond király is közbevetette szavát és több ízben megdorgálta és intette Lőcsét, hogy Iglónak jogait tartsa tiszteletben, de épen az, hogy ismételt intelmekre szükség volt, mutatja, hogy azoknak kevés lehetett a foganatjuk.¹

Más részről a márkusfalvi *Máriássy*-családdal volt Iglónak temérdek háborúsága. Ez a hatalmas család igazi kényura volt a vidéknek s nem akart ismerni korlátokat birtokszerzési vágyában. Az iglóiak szántóföldeit, legelőit használta, erdeiket vágatta, majd bányáikat tette tönkre. Az iglói levéltárban se szere, se száma azoknak a panaszoknak, határjárási jegyzőkönyveknek, peres aktáknak, melyek a *Máriássy*ak hatalmaskodásait jegyzik fel. Igló panaszt tesz ellenük a szepesi káptalannál, a jászói konventnél, majd Rueber kieszközölte Zsigmond királynál, hogy hivatalos határjárás állapítsa meg Igló területének határait. De a *Máriássy*akat s egyéb hatalmaskodó nemesi szomszédjait Iglónak sem a kirótt pénzbírság, sem a királyi rendreutasítás nem félemlítette meg és hosszú évtizedeken át volt még a város zaklatásoknak kitéve.

Zsigmond király jóindulattal volt Igló iránt, amit nemcsak azzal bizonyított, hogy a háborúskodásokban Iglót pártúl fogta s az egész szepesi szász egyetemnek és a szepesi várgrófnak védelmébe ajánlotta, hanem azzal a kiváltságlevéllel is, mellyel

¹ Az árúmegállító jogért folytatott küzdelmet lásd részletesen Domonvsky Sándor: A szepesi városok árúmegállító-joga. Bpest. 1922. c. nagy munkájában 32–56. l. és Igló kir. korona- és bányaváros levélt. 19. sz.

1410-ben felmenti az iglóiakat minden közmunka teljesítése alól arra az időre, míg a város védfalait és sáncait elkészítik. A király maga is járt Iglón, első ízben 1410-ben, mikor is a polgárság nagy lelkesedéssel fogadta s az akkori városházán (utóbb XVI. sz. városi takarékpénztár épülete) rendelt neki szállást. Zsigmond azért jött akkor a Felvidékre, hogy Ulászló lengyel király kiküldötteivel béketárgyalásokat folytasson. Meglepte ekkor őt a város szép fejlődése, gazdagsága. Igló csakugyan ekkor élte első virágzási korát és a szepesi városok között, Késmárkot és talán Lőcsét kivéve, első volt, de gazdagságban, melyet bányáiból merített, azokat is felülmúlta. Sajnos, a szép haladásnak útját állta az a csapás, amely igazán szerencsétlenség gyanánt sújtotta a Szepesség több virágzó városkáját és elsősorban Iglót: a lengyel királynak történt elzálogosítása, amely ekkor már csak idő kérdése volt. Zsigmond király pénzzavarában birodalmának egyik legértékesebb részét, a XIII. szepesi várost, továbbá a 3 koronauradalmat és Lublówát tartozékaival együtt 37 ezer öreg cseh garasért (204,160 P.) zálogba adta Ulászló királynak, ki tisztában lévén a városok előnyeivel, Iglót is kijelölte a zálogbaadandók közé. Ez a jogtalan és mindenképen törvényellenes tette Zsigmondnak csak azzal menthető, hogy neki határozott szándékában volt a városokat, amint lehetséges, visszaváltani s a városok maguk is csak abban a hiszemben nyugodhattak bele az elzálogosításba, hogy az csak rövid időre szól. 1413. jan. 1-én írták alá a magyar és a lengyel királyok a zálogbaadásról szóló okmányt s egyik fél sem sejtette, s szerencséire a városok sem, hogy az kerek 360 esztendeig érvényben marad.

★

Igló az elzálogosítás idejekor már a műveltségnek bizonyos magasabb fokán állt s anyagi tekintetben teljesen kiheverte a mongoljárás pusztításait. Lerombolt régi temploma helyett új csúcsíves stílű templomot emelt (IV. László idejében), melyet

Szűz Máriának szentelt s melyet nemcsak a fejlődő város, hanem a környék lakossága is látogatott. A szepesi szász nép igen jámbor, vallásos hajlamú volt és egész életének alaphangját a vallásosság adta meg. Szigorúan betartják az egyház parancsait, böjtölnek, misét hallgatnak s a kegyes adományok a templom javára egymást érik. 1280 után már Iglónak plébánosa a szepesi XXIV. kir. városok fraternitásának tagja volt. A plébános, egy régi iglói jegyzőkönyvben megőrzött szerződés szerint, minden egyházi funkciót 4 káplán segédkezése mellett végzett, kik közül egynek tótul is kellett tudnia. A plébános tizenkettedet, utóbb tizedet szedhetett, de a józan és praktikus gondolkozású szepesi szász nép határozottan körülírta a szerződésben a pap kötelességeit és szigorúan megőrizte a szepesi szász jog adta szabadságait. Voltak vallásos testületek is Iglón, így a literátusok vagy tudósok társasága, melyet jobbmódú polgárok szerveztek a vallásosság művelése végett, a Szt. Borbála-testvérek társasága, melyet mint bányapolgárok, a bányászat védőszentjéről neveztek el, ennek tagjai egyaránt lehettek nők és férfiak. Célja a vallásos élet ápolása volt. Régi egyházi feljegyzések még egy, Szűz Máriáról s egy, a Szt. Háromság-ról elnevezett fraternitásról is tesznek említést, de ezeknek működéséről keveset tudunk.

Az iskolaügy az elzálogosítás idejéig, mint egyebütt hazánkban, Iglón is még a fejlődésnek kezdetleges stádiumában volt. A legrégibb iskolák községiek voltak, minthogy a 6 tanerőt a város választotta, — rendszeren 1—1 évre — s javadalmazásuk egy részéről is a város gondoskodott, más részét pedig a tanuló gyermekektől szedték be. A kántori, harangozói, orgonistai tisztségeket is a tanítók látták el. Mégis, bár rendszeres iskolakötelezettségről szó sem lehetett, a tapasztalat arra vall, hogy az iglói polgárság körében kevés lehetett az analfabéta. Egyszerű polgárokat választottak meg sokszor bírói, jegyzői tisztségre, s egyéb közhivatalra, amelyet az írás-olvasás tudása, sőt bizo-

nyos stilizálásbeli ügyesség nélkül nem tudott volna betölteni. Azonkívül épen a széleskörű önkormányzat, mellyel a szepesi jog alapján, mint vendégnépek, Igló lakosai bírtak, feltételezte azt, hogy kiki ismerje törvényeiket, tisztában legyen jogaival és kötelességeivel, mert az akkori városi kormányzat és jogszolgáltatás igen bőkezűen szabta ki a bírságokat minden legcsekélyebb mulasztás, kihágás esetén. Nagyobb-fokú értelmességet, ha nem is épen tanultságot kívánnak egyes olyan iparágak is, melyeket Iglón már a betelepülés első századaiban műveltek. Ilyen a posztószövés, az állati bőrök egyes kikészítése, különösen pedig a fémolvasztás és a harangöntés. A primitívebb iparágak közül a legkorábban a szénégetést gyakorolták itt. A kovácmesterség, malomipar, bognárság is talált művelőkre. Voltak húsvágók, vargák, kosárfonók, gyertyaöntők, mézeskalácssütők is, ez utóbbiak mestersége különösen virágozhatott Iglón, hiszen a *Kleutschenschmierer*-csúfnév is innen eredhet. Madarászok is éltek Iglón és környékén, kik az akkori időkben az előkelő nemesség körében nagyon kedvelt sólyomvadászatok részére nevelték és idomították a ragadozó madarakat. Takácsokkal is találkozunk, de ez az iparág nem nagy megbecsülésben részesült és pl. takács nem lehetett bíró, csak ha már 14 éve nem folytatta mesterségét. Általában a céhrendszer még a XIV. sz. folyamán nem volt rendszeresen szervezve Iglón és az iparos-osztály közelről sem volt még az a köztisztületben álló, tekintélyes eleme a városi lakosságnak, amivé a későbbi századok folyamán fejlődött.¹ Gátolta érvényesülését az is, hogy ebben az időben a városi polgárok egyszerű életmódjuk szükségleteit rendszerint maguk állították elő, sert és méhsert főztek majdnem minden

¹ Az iglói céhekkel foglalkozott báró Nyáry Albert: „Iglói csizmadiák és gombkötők” címen különnyomat a M. N. Múzeum Néprajzi Osztályának Értesítőjéből 1905. évf. 2. füzet és lásd „A szepesmegyei lövészcéhek élete” c. tanulmányomat, melyben közöltem az iglói lövészcéh rendszabályzatát 1587-ből. (Különnyomat a Közl. Szepesvárm. múltjából c. folyóirat. 1911. évf. 44–47. 1)

házban, a szorgalmas asszonynép gondoskodott a len-kendertermelésről és megfonta, szőtte otthon a híres szepesi vásznat, a család legfontosabb ruházati anyagát. Az élelmezés is jobbára kikerült a gazdaságból, mert Igló lakossága akkor még inkább gazdálkodó és földművelő, mint kereskedő és iparos. Kezdetben, az első városi szervezet megalakulásakor, minden házhelyhez egyenlő nagyságú udvar és 4—4 hold föld tartozott. A szepesi jog tiltotta a birtok szét-darabolását és ha többen voltak örökösök, egy házhelyre több apró házikót építettek s a földek jövedelmét közösen használták. Utóbb ezt a törvényt nem lehetett már figyelembe venni, mert egyes családok nagyon elszaporodtak, mások meg több házhelyet és földet is szereztek maguknak. A földművelésnél az ugar-rendszer volt használatos, s a város marha-állománya a legelőket közösen használta. A szarvas-marhatenyésztésnél azonban fontosabb volt Iglón és környékén a juhtenyésztés s a juhtúró, sajt egyik kedves tápláléka volt a családnak s kivitelre is sok került belőle.

Az akkori kereskedelem legfőbb tényezői, az országos vásárok és járható útvonalak lévén, Igló abba a szerencsés helyzetbe került, hogy kereskedelme korán felvirágzott. Vásárain nemcsak felvidéki, hanem lengyelországi, németországi (Danzig, Breslau) kereskedők is megfordultak. Jelentékeny kivitele volt Iglónak különösen fémekből, vas- és rézből, prémekből, bőrökből, faggyú- és mézből. Nemcsak a kicsiben, hanem az en gros áruzó ú. n. „mázsás szekek” is jöhettek Iglóra vásárra s így annak pénzforgalma igen jelentékeny lehetett. Az előljáróság azonban szigorúan ügyelt arra, hogy az adás-vevés mindenkor az előírt szabályok szerint történjék és minden csalás, tulságos nyereszkesedés ki legyen zárva. A vég posztót, vásznat maga a tanács mérte meg és látta el pecséttel, az árakat a legtöbb cikknél szintén a tanács határozta meg. Ugyancsak arra is ügyelt a tanács, hogy orgazdaság, csalás, hamis mérték használása útján senki

meg ne károsodjék. Aki kételkedett abban, hogy a kereskedőtől használt mérték, súly helyes-e, utána nézhetett a városházán elhelyezett minta-mértéken.

Igló, főleg Zsigmond kora óta, virágzó *bányavárossá* lett¹ s fejlődésének, gazdagodásának legszilárdabb alapjait bányáiban birta. Eleinte bizony a bányaművelés meglehetősen primitív módon ment végbe: vésővel és kalapáccsal, mely szerszámok Igló város címerébe is belekerültek. Majd tüzeléssel próbálták meglágyítani a kemény kőzetet, ami azonban olyan nagymérvű fapazarlással járt, hogy a hatóság betiltotta, nehogy a környék erdei rövid időn kipusztuljanak. A kutatási engedélyt minden polgárnak külön kellett váltania a bányabírótól (mert 1435-től fogva Igló már önállóan bíraskodhatik bányaügyekben) s az egy „mező“ (55 öl) területen való kutatásra jogosított fel. Részletes szabályok írták körül a bányaművelését, a munkások felfogadását, fizetését: a tehetősebb iglói polgárok ugyanis sok munkással dolgoztattak. Mivel pedig a város szatócsjoggal bírt, a sok idegen munkás ideköltözése megint csak a városnak hozott hasznot. Egyes meddő tárnáktól eltekintve az iglói határban levő bányák általában jól fizettek és vasat, rezet bőséges mennyiségben szolgáltatnak, sőt némi ezüstöt és palát is. Voltak olyan területek, melyeknek bányauzeme nagyon kevésbe került, mivel az érctartalmú kőzet szinte takaratlanul volt a felszínen (Grätel, Rosztoka, Knoll). A bányatulajdonosok a kir. kincstárnak a bányák után bizonyos, elég tekintélyes összegű, urburának nevezett adót fizettek.

A bányászattal, nevezetesen a rézbányászattal állott összefüggésben azon iparágnak kifejlődése, mely a XIV. sz. folyamán Iglón iparművészetté magasodott s melynek az elzálogosítást megelőző időkből Iglón fennmaradt műemlékeket köszönhetjük — a fémipar és ennek legmonumentálisabb faja: a *harangöntés*.

¹ Igló kir. korona- és bányaváros levéltára 52. sz. és Wagner, Anal. Scep. I. 219. l.

Már az Anjouk ideje előtt behatóan művelhették Iglón az ércöntés mesterségét, mert Nagy Lajos korában már a harangöntés terén Igló az egész Felvidéken első, sőt országos híre is van. Erre vall az, hogy Nagy Lajos kir. iglói mesterre, *Conradus de Galnow*-ra bízta a visegrádi nagy harang öntését, ami oly kitűnően sikerült, hogy jutalmul a király 1357-ben kelt oklevelében a mestert és két fivérét minden közteher fizetése alól felmenti. A vallásos Konrád mester (kinek nevéhez illesztett Gall előneve inkább franciaországi, gall származására vonatkozó jelző, semmint családnév) a kapott kiváltságot azzal hálálja meg, hogy 1369-ben 12 aranyat hagyományoz arra a célra, hogy abból egy ötödik káplánt tartsanak s 1 frt.-ot ad a kórházra, mely a mai Lőcsei-utcában levő mostani tót templom mellett fennállott.

A harangöntés igen nehéz, körülményes mesterség volt, mely jó formaérzék mellett kitűnő hallást, technikai ügyességet és gyakorlottságot kívánt. Már magának a harangöntvénynek rézből (80%) és ónból (20—22%) összeolvasztása sok figyelmet kívánt, mivel a kellő keveréket kellett eltalálni, hogy a harang csengő tiszta hangot adjon. A harang súlya, illetve átmérője is nagyban befolyásolta a hangot.

A XIV. sz. folyamán a Felvidék majdnem valamennyi harangja az iglói műhelyből került ki (Padolin, Durand, Ruszkin stb.), melyet Konrád mester után hihetőleg annak veje, Weygel János vett át, majd pedig Wagner János. Nemcsak azokról a harangokról bizonyos, hogy iglói műhelyekből valók, melyeken a felírás (*factum est hoc opus per mag. Paulum et Johannem de nova villa*), vagy kezdőbetű (W) ezt tanúsítja, hanem mindegyiket iglói műnek tekinthetjük, amelyen azok a megszokott formák, egyöntetű díszítési elemek fordulnak elő, melyek az iglói harangöntő-család tulajdonai voltak.¹

Nemcsak harangok, hanem keresztelő-medencék

¹ Pajdussak Máté, Szepesvármegye középkori ércöntvényei és azok mesterei. (Szepesm. Tört. Társ. Évkönyve 1909. évf. 67 és köv. l.)

is készültek az iglói harangöntő-műhelyekben. Anyaguk jobbára ugyanaz, mint a harangoké; formájuk a XIV—XV. században még kissé nehézkes, vaskos, ami románkori hatás, de díszítésük sokkal gazdagabb, mint a harangoké. Domborművű medaillonokban mutatják rendesen a Kalváriát, Jézus megkeresztelését, az apostolok, egyes szentek képeit. Előfordulnak néhol az állatöv jegyei, majd levél- és virágdíszek, sőt világi címerek is, mint pl. a svedléri keresztelő-kúton, hol az Anjouk lilomos címere szerepel díszítő-elem gyanánt.¹

Vannak Iglónak az iparművészeti emlékeken kívül értékes művészeti emlékei is az elzálogosítást megelőző időkből. Mivel a művészet a középkorban majdnem kizárólag a vallás szolgálatában állt, az összes műemlékek is templomok, templomi felszerelések, szent célra szolgáló dísz tárgyak. Ilyen elsősorban a Boldogasszonynak szentelt templom és annak műtárgyai, melyek közül nem egy a mai napig épen maradt.

A templom, feljegyzések szerint 1271-ben, V. István királynak, a szepesi szászok nagy pártfogójának uralodása 2-ik évében készült el. A régi épületből azonban ma, a huszita pusztítás, tűz stb. következtében csak a hármashajó és a torony alapfalazata maradt meg; új a szentély és a torony, a Szt. Mihály kápolna pedig XV. sz.-beli. A templom szép faragott gyámkövei, különösen pedig a déli bejárat, mely díszkapu volt, a kőfaragás értékesebb emlékei közé tartoznak a Szepességen. A gazdag faragású csúcsíves stílusú kapu ívmezőjét Mária koronázását ábrázoló dombormű díszíti.

A teljes életnagyságú *fa-feszület*, mely a Szt. Mihály kápolna legfőbb ékessége, már XV. sz.-beli mű, úgy, mint a templomnak szokatlanul nagy, dús lombdísszel ékes szentségtartója és eredetien megmintázott pacifikáléja is, de a legszebb műemléke:

¹ Pajdussak Máté, Szepesvármegye középkeri ércöntvényei és azok mesterei. (Szepesm. Tört. Társ. Évkönyve 1909. évf. 79. és köv. lapjain.)

az *ereklyetartó kereszt*, még a XIV. sz.-ból való. Aranyozott ezüsből készült a 42 cm. magas kereszt, mely alakjának nemes arányaival, gazdag vésett és domborművű díszével, legfőképen azonban gyönyörű, ragyogó színekben pompázó zománcképeivel a középkor legszebb ilyenemű emlékei közé tartozik. A remekmű készítőjét elárulják a rajta levő kezdőbetűk: G. N. vagyis *Nicolaus Gallicus*. A Gallicus-család, melynek feje, Simon, híres ötvösműves volt, Sienából származott hazánkba az Anjouk révén, még a XIV. sz. legelején. Fiai, Péter és Miklós, bár előkelő közhivatalt viselnek, folytatják atyjuk mesterségét, melyben annyira jeleskednek, hogy Károly Róbert király Gallicus Pétert bízta meg 3-ik pecsétnyomója elkészítésével, ki feladatának 1331-ben eleget tett. A király Jamnik faluval jutalmazta szolgálatát. Még kiválóbb ötvösművész lehetett fivére, Miklós, kit az iglói ereklyetartón kívül a Felvidék számos műtárgya dicsér.¹

*

Ezen, Iglónak gazdasági, ipari, kulturális stb. életéről rajzolt kép az elzálogosítás első idejében nem sokban módosult. Mint említettük, egyik fél sem számított arra, hogy az elzálogosítás hosszú időtartamú legyen s azért a lengyel is azon volt, hogy a városokban fennálló megszokott rendet ne bolygassa meg. Mivel hatalmi törekvések, hódítási vágy a lengyel király részéről nem jött szóba, inkább csak adózó alanyoknak tekintette a városokat s azoknak belső életébe eleinte nem avatkozott. Megerősítette azoknak szerzett jogait, kiváltságait; így Iglónak vásártartási s egyéb szabadalmait is. A lengyel király nevében a tőle kinevezett sztarosztá kormányozta a városokat; néki volt alárendelve az évről-évre megválasztott szepesi szász gróf, ki a városok összességét képviselte. A sztarosztá Lublóváron székelte és nem egy

¹ Lásd még Berwaldszky K.: A sienai eredetű Gallicus-család és művészete c. kis tanulmányt, Igló 1908.

közülök királyi udvart tartott, ami az egyszerűséghez szokott szepesi népre s mint később rátérünk, épen Iglóra igen káros hatással volt.

Nemsokára az elzálogosítás után Iglót újabb megróbáltatás érte a *husziták* betörése következtében. A cseh felkelő csapatok Lengyelországon át jöttek a Szepességre és tűzzel-vassal kezdték azt pusztítani. A lengyel nemcsak, hogy védelmébe nem vette a városokat, hanem úgy látszott, hogy titkon a huszitákat segíti, kik felgyújtották Lőcsét, temérdek falut, kastélyt kifosztottak s Hollópatakon valóságos hadiszállást ütöttek fel. Igló egy ideig visszaverte a támadásaikat, de 1435-ben, állítólag vásár idején, mikor sok pénzes idegen is volt a városban, a husziták árulás folytán bejutottak és rettentő pusztítást vittek végbe. Ekkor égett le sok régi épülettel együtt a templom is. Igló lakosságának legnagyobb része, gazdag törzsökös családjai ekkor az öldöklésnek áldozatul estek s a telekkönyv egészen új nevű birtokosokat, háztulajdonosokat jegyez fel a szomorú eseményt követő évekből. A város küldöttséget meneszt Zsigmond királyhoz, mely előadja neki a kiállott szenvedéseket, a király pedig, hogy a lesújtott várost némikép felemelje, még 1435-ben nevezetes kiváltságlevelet ad Iglónak. Örök időkre megengedi a lakosságnak, hogy a város területén vasat, rezet, ezüstöt, aranyat bányásszanak, azt megmázsálják, bel- és külföldi kereskedők árúcikkeiért becserélhessék, országos és hetivásárt tarthassanak, az erdőkből szabadon vághassanak fát. A harmincad fizetése alól pedig felmentette őket.¹

Az a tény, hogy a huszita csapás után Igló Zsigmondhoz és nem Ulászló királyhoz fordult támogatásért, mutatja, hogy még ekkor is inkább a magyar koronához tartozónak érezték magukat az elzálogosított városok, mintsem lengyel alattvalóknak. S a magyar királyok istápolták is e viszonyt. Zsigmond

¹ Igló kir. korona- és bányaváros levéltárában 52 sz. és lásd Wagner, Anal. Sceps. I. 219. l.

maga uralkodása utolsó évében azon volt, hogy vissza is szerezze a városokat a magyar koronához, de ez nem sikerült. Albert király a garázdálkodó környékbeli nemesekkel szemben szintén pártját fogja Iglónak s a szepesi várgrófnak megparancsolja, hogy vegye védelmébe a sokat szenvedett várost. Mert Giskra hadaitól továbbra sem nyughatott Igló; másrészt pedig Lőcsével a gyűlölködés megújult. Igló végre árúmegállítói jogáról is lemondott a lőcseiek javára, de azok akkor meg az iglói vásár forgalmát akarták bénítani s az idesiető vásárosokat elfogták, a kereskedőket zaklatták, aminek természetesen Igló kereskedelme nagy kárát vallotta. Mátyás király vetett véget a sok háboruságnak, aki először is a huszita támadások felől helyezte biztonságba a várost. Majd 1471-ben Mátyás király megjelent Iglón és elszomorodva látta, hogy a város mennyire tönkrement az évtizedes küzdelmek alatt. Szigorúan meghagyta Lőcsének, hogy Iglót szerzett jogaiban ne háborgassa. Mátyás halála után azonban ez a kapcsolat a magyar király és az elzálogosított városok között mindegyre lazult s azok magukra hagyatva, egészen a lengyel királyi helytartók kénye-kedvétől függtek.

A XVI. század folyamán Iglóra is eljutottak a reformáció tanai, melyeknek a husziták már némileg előkészítették a talajt. Fischer András, Leudischer György és Bogner Antal buzgólkodtak itt a lutheranizmus elterjesztése körül, még pedig oly sikerrel, hogy e század végén a lakosság, majdnem kivétel nélkül az ev. hitet vallotta.¹ A hatóság nem állt útjába a reformációnak, sőt Macieovszky lublói várkapitány nyíltan az ágostai hitvallás szerint való prédikálásra buzdította a lelkészeket. Megfordult azonban a helyzet, amint a Lubomirszky család jutott a sztarosztai méltóságra s ezzel kezdetét vette az elzálogosított városokban s Iglón is a többé kevésbé erőszakos ellenreformáció.

¹ Igló reformációját részletesen tárgyaltam „A reformáció és ellenreformáció története a Szepességen” c. munkám (Bpest, 1922.) I. 53—59. lapjain, ahol foglalkozom Fischer András, Leudischer György és Bogner Bertalan reformátori működésével.

A Lubomirszkyak több, mint egy évszázadon át (1593—1744) uralkodtak, mint sztaroszták a lengyel Szepességen. Mint erős katolikusok, a térítés, elnyomás, fenyegetés fegyvereivel küzdöttek az itt mindinkább meghonosodó reformáció ellen és hatásuk nyomán Iglón is megkezdődött az áldatlan vallási villongás. De más tekintetben is kíméletlen zsarolója volt e család az elzálogosított városoknak és különösen sokat sanyargatta Iglót, mely még akkor is gazdag város hírében állt. Igló pl. rendes adót évente 28 márkát fizetett, Leibic kivételével a legtöbbet az összes zálogban levő városok között.

Lubomirszky Sebestyén grófnak, az első, e családból való sztarosztának, még elég jó emlékét őrizte meg a köztudat, mert ő mint művelt, világjárt ember, sok tekintetben javította a városok anyagi helyzetét és több üdvös ujitást hozott be. Így elsősorban külön törvényszékeket állított fel, melyek a városokban az igazságszolgáltatást látták el. A városi belső tanács ugyanis, — mely a választott bíróból és harminc képviselőtestületi tagból állott, minden jogi képzettség nélkül, régi törvényeire, a szepesi jogra vagy a kánonjogra támaszkodva, sokszor igazságtalan, kegyetlen, sőt hajmeresztő ítéleteket hozott: pl. lopást minősített halál-büntetéssel torol meg, máskor pl. emberölésért 20 forint birságot ró ki. Amellett igen nagy szerep jutott befolyásos pártfogóknak, barátoknak a büntetés enyhítése körül. Lubomirszky Sebestyén ujitása folytán valamivel javultak e képtelen állapotok. A vár-szolgálmányokat rendszeresítette, egyes cikkeknel, pl. a turónál és heringnél a városok javára behozta a monopólium-rendszert. Igló azzal mutatja ki iránta háláját, hogy 1612-ben 400 forintot ajándékoz a lublói vár építésére. Lubomirszky Sebestyén viszont 1632-ben megszerzi Iglónak azt a kitüntetést, hogy oklevelein vörös pecsétet használhasson.

Lubomirszky Szaniszló, György, Szaniszló, Herakliusz és Tivadar idejében a városok állandó rettegésben állottak, hogy miféle újabb követelésekkel áll

elő a lublói vár ura. A rendszeresített lenadón és hadiadón kívül ezerféle jogcímen sarcolták a sztaroszták a városokat s Iglót is.

Különösen Lubomirszky Herakliusz vált ki zsarnok kényúr módjára telhetetlen kapzsiságával. Lublón fényes udvart tartott és pazar kedvteléseihöz szükséges költségeket a városoktól csalta ki. Lefoglalta a tizedet, majd külön pálinka-adót hozott be. Iglótól azt követelte, hogy évente 60 felszerelt dragonyost küldjön Lublóra. Katonáit a városokkal tartatta el és lakmározásait ezekkel fizettette; ingyen fuvar követelt tőlük és rossz borait drága pénzen megvétette velük. Iglón, az egykori általános jólétnek végeszakadt; a legtöbb család eladósodott és maga a város is egyik birtokát a másik után zálogba adni kénytelen, hogy az újabb adókat fizethesse. A felekezeti viszálykodás miatt sok család elköltözött Iglóról és hogy a nyomorúság teljes legyen, az 1680-as években pestis tizedelte meg a lakosságot, úgyhogy a század végén több mint 100 házhely üresen, gazdátlanul maradt Iglón.

Míg Lubomirszky Herakliusz anyagi tekintetben tette tönkre a várost, addig utóda Lubomirszky Tivadar erkölcsi tekintetben rontotta meg. Ennek a Lubomirszkynek jutott Igló belső életében legnagyobb szerep. Ő ugyanis gyakran ellátogatott Iglóra és szívesen mulatott itteni polgárlányokkal. Egy közülök, Holtschuer Katalin, különösen megtetszett neki és magával vitte Lubló várába. Mikor nemsokára látogatóba jöttek Iglóra a lány szüleihez, alig lehetett már reáismerni a fejedelmi díszbe öltözött nagyúri nőben az egyszerű polgárlányra. Katalin atyja bölcsen megbékélt a helyzettel, annál inkább, minthogy balkézről való veje-ura bírói székbe ültette. A herceg nem vette ugyan feleségül kedvesét, de meghagyta, hogy azt kegyelmes asszonynak szólítsák és kijárt neki mindaz a tisztelet és hódolat, ami az igazi hercegnőt megilletné. És Holtschuer Katalin értett hozzá, hogyan kell megtartani a herceg szerelmét. Hat éven

keresztül uralkodott Lubomirszky szíve felett, mely idő alatt öt fiucskával ajándékozta meg. Bámulatos, hogy az iglói polgárok erkölcsi érzékét a Lubomirszkyak uralma már annyira megrontotta, hogy ők, kik közönséges halandó ilyenemű vétkezését halállal büntettek és mindenestre megvetésre méltónak ítélték volna, a herceg és kedvese törvénytelen viszonya felett nemcsak szemet hunytak, hanem igazán szolgai alázatossággal keresték a „kegyelmes hercegné” kegyét. Igaz, hogy erre talán a szükség vitte rá őket, mert Katalinnak olyan nagy befolyása volt kedvesére, hogy minden az ő akarata szerint történt Iglón és a legkisebb sértésért könnyen bosszút állhatott volna. Isten áldása azonban nem volt ezen a frigyen: Katalin fiatalon gyermekágyban meghalt, a „kis princ”-ek pedig, kik atyjuk házában Iglón nevelődtek vérhasban és himlőben pusztultak el kicsinykorukban. Szentmiklóssy Godofréd részletesen leírja krónikájában¹, micsoda addig nem látott ünnepélyességgel temették el a kisgyermeket, a nagytemplom oltára elé, Katalin halálának hírére pedig a templomban nagyszabású gyászbeszédet tartott a pap és minden zene, multság szünetelt Iglón.²

A józan életű, tisztességére sokat tartó polgároknak ilyen erkölcsi megtévelyedése elszomorító, de megérthető, ha tekintetbe vesszük, hogy a lengyel uralom szinte ránevelte a Szepesség lakóit a korrupcióra. Évszázadokon át megszokta a lakosság, hogy aki Lublón valamit elérni akar, az ne menjen oda üres kézzel. A borra való-rendszer szinte törvénné

¹ Szentmiklóssy Godofréd krónikája jelenleg Igló város levéltárában van. Szemelvényeket közöltek belőle Förster Jenő dr. „Szentmiklóssy Godofréd önéletrajza” címen a „Közlemények Szepesvármegye Multjából” című folyóirat 1910. évf. 94-115. lapjain és Berwaldszky Kálmán „Iglói polgárok életére vonatkozó adatok a XVIII. század elejéről” c. (u. o. 164-174., 11.) és ugyancsak Berwaldszky Kálmán tette közé Szentmiklóssy Godofréd krónikájából II. Rákóczi Ferenc hadjárataira vonatkozó feljegyzéseket a Történelmi Tár 1891. évfolyamában. A „Karpathen Post” 1908-iki évfolyama is hozott részletes szemelvényeket e krónikából.

² Lubomirszky Tivadar herceg szerelmi viszonyáról szól Szentmiklóssy G. krónikája. Közölte Förster Jenő dr. a Közl. Szepesvármegye multjából c. folyóirat 1910. évf. 183-187. l.

vált s a legmagasabb fórumtól kezdve a legalacsonyabbig mindenkinek kijárt az ajándék a városok, vagy magánosok részéről; olyan ajándék, melyet keserves nélkülözések árán szerzett meg az adományozó s melyet mint valami köteles adót fogadott a lengyel hatóság. Az évente megválasztott bíró, ha bemutatkozni ment Lublówára, szintén tekintélyes ajándékkal biztosította magának a jóindulatot. Ha a városok nem voltak készek, vagy utóbb már nem is voltak képesek a rájuk kiszabott rendkívüli adókat, taksákat beszedni, bebörtönözték egyes polgáraikat s fenyegetéssel, sanyargatással csikarták ki a kívánt összeget. Lubomirszky Tivadar, mint új adónemet, a mezei termények kilencedét, vagyis a nónát követelte a városoktól s arról csak 21.000 lengyel forint sarc ellenében volt hajlandó lemondani. Majd 1704-ben ujoncokat szedtetett, bár Igló kiváltsága alapján ment volt mindennemű hadisarctól és kötelezettségtől, mégis 180 embert volt kénytelen küldeni Lublówára, legtöbbet az összes 13 város közül. S ha még hozzávesszük, hogy Lubomirszky a polgárság önérzetét nem egyszer vérgigéig sértette, — így egyszer dáridó alkalmával börtönnel fenyegetvén kényszerítette az előkelő iglói polgárokat, hogy mulattatására franciásan táncoljanak — elgondolható, hogy milyen gyűlölet és elkésztettség kísérte sztarosztai működését.

A békésebb idők, melyek a szatmári béke óta a Felvidékre is virradtak, nem maradhattak a városokra jó hatás nélkül. A sok zaklatásban, zsarolásban kimerült városok, melyek a vallásszabadságért indított felkelések minden hullámcsapását is megérezték, kissé magukhoz tértek s bár terheik még mindig nyomasztók voltak, néhány évtized múlva mégis bizonyos anyagi jólétre tettek szert. A nagy csapást, mely az 1710-iki borzasztó pestisjárvány alakjában érte a városokat (mikor szinte lehetetlennek látszó feljegyzés szerint maga Igló 3300-nál több lakost vesztett volna), már lassabban tudták kiheverni és népességük lassan szaporodott, úgy hogy hozzávetőleges számítás szerint, a

XIII szepesi város összes lakossága alig lehetett több ekkor 15—16 ezer léleknél.

Részint a kedvezőbb anyagi helyzet, részint pedig a lengyel sztaroszták rossz példájának következménye lehet, hogy ezekben az időkben a szepesi szász lakosság eltért a hagyományos egyszerű életmódjától és ruházatában pompakedvelő, lakmározásaiban pedig mértéktelen lett. Igaz, hogy a jó italfélét, különösen az erős tokaji borokat és a jó házisört sohasem vetették meg, sőt azoknak a céhlakomáknál, városi tanácsülések után nagy keletük volt, de ebben a korban úgy látszik, túlságos eszem-iszom jött szokásba, mert az ú. n. százask tanács (Hundertleut), mely a szepesi gróf elnöklete mellett a XIII város küldötteiből alakult s Iglón tartotta gyűléseit, szükségét látta annak, hogy külön szigorú statutumokat hozzon a sok dinom-dánom és az újmódi „átkozott ruha- és hajviselet” ellen. 1698, 1720, -25, -31, -37 és -42-ben adnak közre ilyen „Kleider- und Speiseordnung”-okat, melyek szigorúan megszabják, milyen rangú ember minő ruhát, kalpagot, csizmát viselhet, s milyen alkalmakkor hány vendéget hívhat asztalához. A vőlegény pl. kénytelen volt előzetesen bejelenteni a bírónál, hány személy hivatalos a lakodalomra és hány fogásból áll a lakoma. Ha a bíró sokallta, leszállíthatta a vendégek, vagy a fogások számát. Esküvőt csak vasárnap tarthattak s a bíró szabta meg azt is, hogy hány hordó sört üttethet csapra a házigazda. Keresztelőkor is tilos volt a nagy trakta, számtalan komák hívása és megvendégelése. A gyermekágyas asszonynak sok süteményt és sáfrános kalácsot szoktak volt küldeni, amit szintén betiltott a hatóság. Az előkelőbbek nehezebb bort is élvezhettek s a szobában dohányozhattak is, de a közrendűeknek a dohányzás tiltva volt és azok vendégeiknek csak könnyű borral, méhsörrel és mézes pálinkával kedveskedhettek. A ruházatbeli fényűzés ellen hozott rendeletekből kitűnik, hogy a német polgárság akkor már a magyar nemesség pompás díszruháját kezdte utánózni. Ezüst paszománt és mentekötő, szkófium, coboly és bársonykalpag viselése

tilos a férfiaknak; nőknél az arany fejkötő, gyöngyök, arany láncok, patyolat, arany és ezüst zsinórok, hímzett mellénykék és a piros csizma vannak indexen, cselédeknek még kordován csizmát sem szabadott viselniök. A bírónak kötelessége volt, hogy e rendeletek betartását ellenőrizze s az ellenük vétőkre tekintélyes pénzbírságot rójon, de sohasem vették őket azért igazán szigorúan. Mintha a polgárság vidám mulatozások között akarta volna felejtetni elszenvedett sok nyomorúságát, baját.

Mert nem sokkal jobb időket értek a városok s köztük Igló is akkor sem, mikor az utolsó Lubomirszky halála után III. Ágost lengyel király feleségének, *Mária Jozefának* ajándékozta a szepesi sztarosziát. A királynő, I. József magyar király leánya, nagy műveltséggel és igen sok jóakarattal fogott hozzá az itteni közállapotok javításához, de baj volt egyrészt az, hogy gubernátora, Moszczenszky András lublói kapitány, erőszakos ember volt, ki üldözte a lutheránusokat, vagyonuk elkobzását rendelte el, a nónát újra szedte s mértéktelen adókat vetett ki (csak Igló évente 300 aranyat fizet a katonaság ellátása címén), ítéleteiben pedig a szepesi jogot nem vette figyelembe, — másrészt meg az, hogy a királyné, buzgó katolikus lévén, azon kezdte az ujításokat, hogy a kath. vallást akarta a sztarosziában visszaállítani, ami a legnagyobbbrészt még most is evangélikus városokban nagy elkeseredést szült. Emiatt azután a királynő egyéb, igazán üdvös ujításait is bizalmatlanul fogadta a lakosság. Pedig egyes reformok,¹ mint pl. a köteles előfogatok megállapítása, a városi tisztviselők fizetésének és napidíjainak rendezése, a városi vagyon kezelésére, a mértékek és súlyok egyöntetű alkalmazására vonatkozó rendeletei helyesek és hízagpótlók voltak. A gróf fizetését 700

¹ Mária Jozefa lengyel királyné instrukcióját a szepesi sztarosztia újjászervezésére közölte Förster Jenő, a Közl. Szepesvármegye multjából c. folyóirat 1911. évf. 22—26. l.

frt.-ban állapította meg az új törvény. A királynő humánus gondolkozására vall, hogy a szegény- és árvaügyet is szabályozta és a városokban gyakran pusztító tűzvészek ellen való védekezés céljából, — hihetőleg az 1750-ben Iglón dühöngött tűzvész hatása alatt, — elrendelte, hogy a városok tűzkár ellen biztosító pénztárt (Brandkassa) alkossanak s megígérte, hogy ahhoz ő maga is hozzájárul. Már annyiban is érdemes emléke a nemzet hálájára, mert ő volt az első, ki elrendelte, hogy a Szepesség minden iskolájában tanítsák a magyar nyelvet. Azonban már 1757-ben meghalt a városok e nemesszívű jótevője és utódja a sztarosztaságban, gr. *Brühl* Henrik és Károly lett, kiknek rövid szereplése után Poniatowszky Kázmér, P. Szaniszló lengyel király öccse volt a szepesi városok utolsó sztarosztája. A világesemények megváltoztatták nemsokára a XIII szepesi város sorsát és visszacsatolásukra Lengyelország szerencsétlen belviszályai következtében jó alkalom kínálkozott. Ugyanis a lengyel elégületlenek, conföderáltak, kik Poniatowszky Szaniszló ellen fegyvert fogtak, Bercsinszky marschall vezetése alatt be-betörték a magyar területre és Szepes- és Sárosmegyében sok garázdálkodást követtek el; a lublói kapitánytól pedig azt követelték, hogy a lengyel hatóságnak járó adót nekik fizessék. Mária Terézia királynő gróf Eszterházy Imrét bízta meg, hogy kordonnal biztosítsa a conföderáltakkal szemben az ország határait, majd 1769 ápr. 19-én elrendelte, hogy Almássy tábornok csapatai szállják meg a XIII város területét, ideiglenesen, míg a béke helyreáll. Mikor azonban 1772-ben Lengyelország felosztása megtörtént, Ausztria a valaha a magyar koronához tartozott részeket visszakapta, ú. m. elsősorban a XIII szepesi várost és 3 koronauradalmat és Lublóvárát tartozékaival. Az elzálogosított városok tehát tényleg már 1769-ben a magyar királynő birtokában voltak, de 1772-ig Poniatowszky herceg élvezte a lublói uradalom jövedelmét s az ünnepélyes visszacsatolás is ekkor történt

meg.¹ November 9-én Jóny Tóbiás gróf, minden városnak bírása, 2 tanács ura és még 6 előkelő polgára Iglón letette a hűségi esküt a kir. biztos, gróf Csáky István előtt. Jóny szép beszédben fejezte ki a volt sztarosztia örömét afelett, hogy az anyaországhoz, régi hazájukhoz, visszakerültek, majd Te Deum, örömlakoma, tánc fejezték be a nagyszabású ünnepeket.

A magyar kir. udvari kamara Tiszta Pál abauji alispánt küldte ki, hogy rendezze a XIII város jogviszonyait és közigazgatását, de a helytartó-tanács úrbéri községeknek akarta tekinteni a városokat és megküldte nekik az úrbéri rendeleteket, az lévén a szándéka, hogy a XIII várost és a 3 koronauradalmat kincstári uradalommá alakítja. De ez a terve Igló erélyes ellentállásán megtört. Trangous Mihály tollából eredő válaszfeliratában ugyanis bátran hivatkozik Igló arra, hogy kir. bányaváros, melynek jogait tiszteletben kell tartani.

Igló fellépésének üdvös hatása megvolt: 1774-ben méltányos alapon rendezték a városok közigazgatását.² A XIII városhoz hozzácsatolták a 3 koronauradalmat: *Lubló, Podolin és Gnédát* s most már az összesen XVI szepesi város, mint a megyétől független testület, *szepesi provincia* néven egységes közigazgatást kapott. Élén a királytól kinevezett *adminisztrátor* állt, továbbá a gróf, kit a két ülnökkel együtt a városok bírái, gondnokai és küldöttei választottak 3 évre. A XVI szepesi város provincia székhelye Igló lett, hol az adminisztrátor is lakott.

¹ Lásd a visszacsatolásnak európai politikai vonatkozását Divéky Adorján, A Lengyelországnak elzálogosított szepesi városok visszacsatolása 1772-ben c. munkáját, Miskolc, 1929. Lásd még *Hofkammerarchiv* Bécsben, Hungern Zipser Stätte 1772. 38 sz. és *Haus-Hof- u. Staatsarchiv* Bécsben, Staatsrat. Hung. Specialia 263. sz., örzi Kollár Ádám egész deductióját, mely 1764 jan. 8-ig tartalmazza az elzálogosítás és visszacsatolás egész történetét. Lásd még u. o. Staatsrat 1768, 2156 és 2223 sz.

² A magy. kir. udv. kamara és m. kir. udv. kancellária terjedelmes tervezetét készített együttes ülésben 1774. márc. 21-én a visszacsatolt szepesi városok berendezésére és jogállására. Az egész kötetre terjedő (fóliós) javaslathoz Kollowrata megjegyzéseit fűzte és így terjesztette Mária Terézia elé. (*Hofkammerarchiv*, Bécs, Hungern Zipser Stätte 1774: 7/1368 és 1462 és 274 sz.)

Az adminisztrátori hivatal részére megvette a provincia a régi iglói városházát 9000 frtéért,¹ melyet nemrég teljesen átalakítottak és barokk ízlésű díszekkel láttak el. Tiszta Pál és utódainak erélyes kormányzása, becsületes szigorúsága csakhamar rendbehozta Igló anyagi viszonyait; így 1776-ban már 23 ezer frt. jövedelmet mutathatott ki a város, míg pár évvel előbb ezen összegnek alig a felét.

*

Igló képét a visszacsatolás idejéből leghívebben megrajzolta Tiszta Pál adminisztrátor, ki a királynő kívánságára helyesen és tömören összefoglalta az elzálogosított városokról a szükséges tudnivalókat.

A mezőgazdaság ekkor nem mondható virágzónak, még mindig a háromfordulós gazdálkozás van szokásban s a földek, legelők egyharmada ugaron hever. A rétek sokat szenvednek áradásoktól, az állattenyésztést pedig az erdei legelők távolsága hátráltatja. Baj, hogy a bányászat céljaira az erdőkben valóságos rablógazdálkodást űzött a lakosság s csak a visszacsatolás idején vette gondjaiba a városi tanács az erdőkezelést. Vadászni szabad volt minden polgárnak s eleinte halászhatott is bárki a Hernádban és a patakokban, de utóbb 20 frtéért bérbeadta a város a halászati jogot. Nevezetes jövedelmi forrása volt Iglónak a malomjog, 3 nagy vizimalma volt a városnak a Hernádon, mindegyik 13 kővel dolgozott és két kisebb gyöngykása (Gritz) malma 2 kővel, azonkívül volt más 3, egy-egy köves malma az erdőkben a hegyilakók, bányásznép szükségleteire. A *bányászat* azonban ebben az időben is a legfontosabb Iglón s a lakosság nagy részének ez adott kenyeret és a szükséges fuvarozás révén is sokaknak állandó keresetet nyújtott. A *rézbányák* száma 16 volt és közöttük a János nevű akna hajtott legtöbb hasznót. A kis Knollon levő Márton akna s a Máriahilf akna is jól fizetett, viszont az Ördögfejen levő, úgyszintén a

¹ Hofkammerarchiv Bécsben. Hungern Zipser Stätte 1768—82. No. 14.

„dolivaiki“ akna, a Stollwegen s a Rollon nyitott aknák éppen az üzemköltséget fedezték. A Glänzen, Siemer aknák, továbbá a Fehérvíz mellett a Grätelen és a Rittenbergen nyitott aknák művelése is jól jutalmazta a fáradságot. A rézbányászat Iglón jobbára a *Grünblatt*, *Szulyovszky*, *Palzmann*, *Korabinszky*, *Jóny* és *Merwald* családok kezében volt. A rézműveken kívül négy vashámort is műveltek az iglóiak. Egy hámor után 10.5 frt. census járt ki a városnak, azonkívül a vasat köteles volt a városi mértékben megmázsálni a termelő, ami szintén évente kb. 50 frttal növelte a városi jövedelmeket.¹

Ipar tekintetében Igló az elzálogosítás ideje alatt Lőcse és Késmárk mellett meglehetősen hátramaradt és sok iparcikket éppen Lőcséről szerzett be a lakosság. A céhrendszer itt is kialakult s az egyes céhek kiváltságait III. Ágost lengyel király is megerősítette. A visszafoglalás idején 18 céhtestület volt Iglón; a kereskedők is, összesen 13-an, külön céhben egyesültek. A mészáros céhhez 1772-ben 40 mester tartozott, mivel azonban a húskimérési jog városi monopólium volt, annak gyakorlásáért évente 12^{1/2} frtot fizettek a mészárosok. Külön szabályok mondták ki, milyenféle marhát hány mészáros vághat s harmadnapos húst már nem volt szabad kimérniök.²

A szeszfőzés és sörfőzés a lakosság régi szabadalmi közé tartozott. Azok, akik a sört ki is mérhették, a legtöbb terhet viselték s az úrbéri összeírásnál az első osztályba kerültek. Vendéglő 1772-ben a belső városban csak egy volt, a város borát a városi borpincében mérték ki s ebből Igló igen tekintélyes jövedelmet húzott. A borokat a városnak a Hegyalján levő szőlőiben termelik.³

A kereskedelem a vásárokon bonyolódott le, de nagy hátrányba jutott Igló kereskedelme Késmár-

¹ V. ö. „Igló városnak képe a magyar koronához való visszacsatolása idejéből“ c. cikkemmel. (Közl. Szepesvárm. multjából 1911. évf. 148-49 lapjain.)

² U. o. i. h. 151. l.

³ U. o. i. h.

kéval és Lőcsével szemben amiatt, hogy a város nem élvezett vámmentességet, mint azok. Volt Iglón áruház is, a mai (új) városháza helyén, azonkívül lábasházak, melyek akkoriban a kirakatok helyét pótolták.

A városi közigazgatás évszázadokon át keveset változott. A bírót a gróf ajánlása nyomán 4 jelölt közül választotta a külső és belső tanács egy-egy évre. Évi fizetése 50 frt. volt, a bányabíróé csak 8 frt. 20 kr., a jegyzőé 30 frt. Rajtuk kívül városi hivatalnokok voltak még a szenátorok, a városi erdész, a rendőrkapitány. A városházán intézték el nemcsak a közigazgatás dolgait, hanem az igazságszolgáltatást is; az összes magánjogi ügyek is a tanács elé tartoztak. Bűnügyekben azonban csak a szepesi gróf jóváhagyása mellett ítélkezhetett a tanács. A jogalap még mindig a Zipser Willkühr és a magdeburgi jogkönyv volt. A befolyt bírságpénzek a bírót és a tanácsosokat illették. A városi költségvetésekből kitűnik, hogy Igló több mint 1000 frt. fizetett évente Lublóra a legkülönbélebb címeken, minők pl. a zsoldpénz, eltartási díj (a sztarosztát udvarával együtt a város látta vendégül, ha az Iglón tartózkodott), beszállási pénz, mely a katonai beszállásolástól mentette meg őket, gabona- és borpénz, újévi ajándék stb. A város önkormányzati költségei is tetemesek voltak; a tisztviselők fizetésén kívül az utcák, terek rendbentartása, részben kikövezése sok kiadással járt, azonkívül kórházat is tartott fenn a város, mely szegényházzal volt kapcsolatban. Ehhez 35 hold föld tartozott, mely a szegények ellátására szolgált. A városban lakó szegények közül többen havi pénzsegélyben részesültek.¹

A kulturális élet az elzálogosítás utolsó időszakában nagy alakuláson ment át. A vezető szerep ismét a kath. egyházá lett s a plébániatemplom visszakerült az ő kezére. A tót hívek részére új templom is épült a Lőcsei-utcában, a régi kórházi kápolna helyén. A városi iskola is kath. jellegű lett; a tanító és a kán-

¹ V. ö. „Igló városnak képe a magyar koronához való visszacsatolása idejéből” c. cikkemmel (Közl. Szepesvárm. multjából 1911. évf. 205-209 l.).

tor oktatták a gyermekeket magyar, latin és tót nyelvre. Az ág. hitv. ev. iskola, mely 1547-től egészen 1674-ig szépen működött s melyben nemcsak elemi, hanem magasabb tudományokat is tanítottak, az ellenreformáció korában megszűnt.¹ A reokkupáció idején az ev. híveknek csak egy fából épült imaházuk volt az ev. főgimn. tápintézeti épületének helyén. Mivel pedig nyilvános iskolát nem tarthattak fenn az evangélikusok, két kántort alkalmaztak, kik magánúton tanították az ev. gyermekeket magyar és latin nyelvre és számtanra. A magyar nyelv tanítása ugyanis 1753 óta, Mária Jozefa királyné rendelete értelmében kötelező volt a XIII város iskoláiban.²

Művészeti élet az elzálogosítás tartama alatt nem igen fejlődhetett Iglón. Egyetlen jelentősebb műemléke is 1772-ből, tehát a visszacsatolás korából való: ez a provincia székházának épülete, mely gazdag rokokó-stílus stukkódíszzeivel a Felvidéknek egyik szebb ilyenemű emléke.

1471-ben az épület már régi; már I. Mátyás király benne szállt meg, mikor rövid ideig Iglón tartózkodott. Építészeti szempontból is jelentős; alapszerkezete és beosztása a felsőmagyarországi renaissance-stílust tünteti fel. Az apró oszlopokból álló koronázat középső oromdíszével és szélein az akroterionokkal tiszta renaissance díszítési motívumok. Az egyemeletes épület földszintjét három dongaboltozatú kapunyílás töri át, melyek közül a leg-szélesebb a főátjáró-út a Lőcsei-utcába. Az emelet hét ablaka díszes keretbe foglalt s közöttük 6, szintén cikornyás kerettel ellátott stukkóékmény látható, melyek az épület renoválásakor, 1772-ben készültek; hihetőleg olasz mester munkái. Az ékmények művészi

¹ Lásd „Az iglói ág. hitv. ev. főgimnázium kialakulása és szervezete fejlődésének története” c. fejezetet (551-577 l.) A reformáció és ellenreformáció története a Szepességen c. munkámban.

² Collectanea variarum conscriptionum post reincorporationem, tam Urbarialium quam Dicalium ab Anno 1772. c. kézirat, melyben Tiszta Pál kir. adminisztrátor a XIII szepesi város visszacsatolása után Mária Teréziának tiszta képet rajzol a visszacsatolt városok gazdasági, kulturális viszonyairól. A kézirat az iglói ev. egyház levéltárába került ujabban.

tekintetben nem kiválók; invenciójuk szegényesebb, technikájuk itt-ott kezdetleges, de a hiányokat mintegy azzal akarta pótolni a mester, hogy mélyebb, eszmei tartalmat öntött ez ábrázolásokba, melyek egytől-egyig szimbólumok.¹

A rokokó-stíl cikornyás, túlságosan diszített volta mellett is értékes műemléke Iglónak e régi városháza, melyben a XVI szepesi városi takarékpénztár volt s a bányakapitányság hivatala nyert elhelyezést. Stukkódísz található még néhány magánházon (Széll L.-féle szép árka-dos folyosóval, Kolba f.) s műemlék számba vehetjük még a vikariális templomot is, melyet, a régi kórházi kápolnát kibővítvén, közadakozásból emelt az iglói r. k. tót egyház. Barokk stí-lben készült a templom, melyet 1731-ben szentelt fel Máriássy Sándor knini c. püspök. De nemsokára szűknek bizonyult a templom s azért utóbb, 1869-ben még egy mellékhajóval toldották meg a város felé. A templom belső felszerelése nem egységes hatású, a főoltár korai rokokó stí-lű, a szószék, szentség-ház barokk izlésűek, egyes oltárok pedig csúcsíves stí-lt tüntetnek fel és minden díszességük mellett sem bírnak különösebb művészi értékkel.² Igazán becses műemlékkel az elzálogosítás századaiból csak a *főtemplom* bír, melynek régi *diadalkeresztje* egyik legszebb emléke a XV. sz.-beli fafaragásnak. A megfeszített Krisztus teljesen egyéni felfogással és sok anatómiai tudással készült alakja legfőbb dísz-e ma a szt. Mihály kápolnának, melyet a templom északi oldalához a XV. sz.-ban építettek. Az élet-nagyságú feszület valaha kálváriacsoport közepén állt a templom diadalívében, mellékalakjait, Szűz Mária és Szt. János szobrai-t ma a plébánián őrzik. A nagytemplom *keresztelőmedencéje* már a XVI. sz. közepéről való és a híres iglói műiparág: a rézöntés

¹ Lásd a Vasárnapi Ujság 1908. évf. 1. számát, ahol részletesen ismer-tettem a provincia volt székházát.

² Lásd a részletkérdéseket Pajdussák Máté: Az iglói róm. kath. viká-riátus története, Igló, 1906. c. monografiát.

hanyagló korának jeleit viseli. A szép, teljesen eredeti tervezésű *ezüstkereszt* és a szokatlanul nagyméretű ezüst *úrmutató*, a templomnak szintén értékes műemlékei, szintén a XVI. sz.-ban készültek s technikájuk arra vall, hogy egyazon ötvösmester művei. Művésziesen himzett miseruhát és dalmatikákat is őriz a templom, melyeknek ezüstsál alapon ragyogó színekkel készült himzései ma is tetszetősek. E himzések, épúgy, mint a híres lőcsei ötvösművész munkája: egy ezüstkehely már a XVIII. sz. végéről valók.¹ Az ev. templomnak igen szépen himzett úrvacsorakendői is méltók a megemlítésre.

★

A XVI szepesi város provinciájának békés fejlődését Mária Terézia halála után csakhamar megzavarták II. József önkényes intézkedései, ki a centralizáció elvénél fogva eltörölte a provincia önállóságát s a városokat a kassai kerületbe osztotta be. Megkezdődött Iglón is a lakosság összeírása, az ujoncszedés, ami sok visszaéléssel járt és még több elkeseredést szült. Emiatt azután II. Józsefnek azokat az intézkedéseit is ellenszenvvel fogadták a városok, amelyek bölcsek és célszerűek voltak. Érdekes és jellemző a közhangulatra nézve, hogy mikor a császár elrendelte, hogy a városi közigazgatás nyelve a német legyen, Igló, melynek lakossága majdnem kivétel nélkül németajkú volt, egyszerre a latin nyelvet használja jegyzőkönyveiben, melyeket addig állandóan német nyelven, mint anyanyelvén, vezetett.²

II. József uralkodásának áldásos hatása azonban annyiban mégis mutatkozott, hogy türelmi rendelete következtében az evangélikusok Iglón szabadabban lélekezhettek. Új, nagyszabású kőtemplom építésébe fognak, mely hat év alatt, 1796-ban barokk stílusban

¹ V. ö. Divald Kornél: Szepesvármegye művészeti emlékei. Budapest, 1905/II. k. 65., I. 38., III. 13, 33, 68. és 70. lapjain.

² Lásd „A szepesi szász nép” c. munkámat. (Nemzetiségi Ismerető könyvtár, Budapest, 1913. II. 40. l.)

fel is épült s ezentúl szabadon tarthatják benne nyilvános istentiszteleteiket. Az evangélikus iskolázás ügye is megint lendületet vesz; az evangélikusok magánjellegű iskolája nyilvánossá lesz 1784-ben s a triviális iskola utóbb a grammatisták és syntaxisták osztályával bővül ki.

A császár halála után közigazgatási tekintetben az előbbi állapotok állottak vissza Iglón s a provinciában, bár a megye lépéseket tett, hogy bekebelezze a XVI várost és hatalmát fölējök kiterjessze, de ez a törekvése ismét Igló határozott állásfoglalása következtében nem sikerült. De ismét nehéz idők következtek Iglóra. Az új adónemek között, melyeket I. Ferenc király rendszeresített, a sör- és pálinkaadó olyan súlyosan nehezedett a lakosságra, hogy miatta valóságos lázadás tört ki, az ú. n. sörzendülés, mely azonban komolyabb következményekkel nem járt. Sokat szenvedett a provincia anyagi helyzete a francia háborúk nyomán járó devalváció következtében, mely rézbányászatát is igen visszavetette. A franciákkal való háború idején seregeket is toboroztak a Szepességen, tényleges véráldozatra azonban ekkor még nem került sor.

A provinciát a XIX. sz. első évtizedeiben többször fenyegette az a veszély, hogy elveszti különállását, mert Szepesmegye követei az országgyűléseken állhatatosan sürgették (1825—26, 1835—36. stb.) a bekebelezés szükséges voltát, ettől eltekintve azonban a békés fejlődés éveit élte. Igló különösen szépen haladt; külső képe csinosabb lett, új épületeket emeltek, az utak, utcák szebb rendbe hozattak. Rendezték a postaközlekedést is. A társas élet elég élénk volt, a jómódú polgárság nyilvános és házi bálokon szórakozott, sőt színielőadások is voltak Iglón. Az ipar nagyobb lendületet vett; kőedény- és papírgyár létesült, az ipar szabad fejlődését azonban a céhintézmény sok tekintetben megszorította. A bányászat is újra felvirágzott. Igló munkás, józan lakossága az 1831-ben kitört kolerajár-

ványtól kevesebbet szenvedett, mint egyéb városoké s a járvány nyomán támadt pórlázadás hullámai Iglót nem érintették.

A még jobbára német nyelvű polgárság lelkes híve volt mindig a magyar állameszmének s ez magyarázza, hogy a reformkorszak mozgalmaiban szívvel-lélekkel részt vett. Az 1848—49-iki szabadságharcban a Szepességnek és fiainak szép szerep jutott. A fenyegetett haza védelmére lelkesen gyülekeztek a XVI városbeli polgárok a nemzetőrségi zászlóaljak köré és kiváltak hősiességükkel. Igló városában játszódott le a szabadságharcnak egyik epizódja: az iglói éjjeli csata.

1849 febr. elején a Szepességen átvonult Guyon hadosztálya, hogy egyesüljön a Miskolc vidékén táborozó Klapkával. Guyon serege Besztercebányáról indulva Vernáron, Sztracenán át, febr. 2-án délután csikorgó hidegben ért Iglóra. A hazafias lakosság nagy örömmel fogadta és bőkezűen megvendégelte a honvédeket, kik fáradtan, átfázva érkeztek ide s csakhamar pihenőre tértek. Guyon azonban érthetetlen hanyagságból, elmulasztotta a kellő számú őrség felállítását, noha a várostól 2 órányira fekvő Lőcsén Kiesewetter cs. őrnagy táborozott. Az őrnagy kémek útján értesült arról, hogy a 4000 főnyi magyar sereg bevonult Iglóra s arról, hogy a fővezér még a szokásos hadi óvintézkedéseket sem tette meg, azért elhatározta, hogy éjjel meglepi a várost. A lőcsei kapuban felállított néhány őrszemet a császáriak felkoncolták, majd a lőcsei kapuban felállított két ágyut a zürzavarban kézrekerítették s az álmukból felriadt, elősiető honvédek ellen fordították. A Blaumondról röpített rakéták felgyújtották a várost, melynek egy része le is égett. A lángokban álló nagytemplom tornyából olvadtan hullottak alá az évszázados harangok. Szerencse volt csupán az, hogy Kiesewetter félreértette e kém fudósítását s abban a hiszemben bombáztatta a kath. templomot, hogy a magyarok lőporos szekereit felgyujthatja, holott Guyon a lőporos kocsikat az ev.

Igló égése.

templom körre állította. Ha e félreértés nem történik, a felrobbantott lőpor borzasztó pusztítást vilt volna véghez a lakosság közt. Így is fokozta a veszedelmet az, hogy a nagy meglepetés és rémület közepette az égő házsor oltásához senki sem fogott, a honvédek pedig a borzasztó hidegben félig öltözötten futottak ki az utcára s mielőtt rendes ellentállást fejthettek volna ki, a támadók egészen a rozsnyói kapuig visszaszorították őket. Végre véres utcai harc után mégis sikerült a honvédeknek a császáriaknak számban sokkal kisebb csapatát visszaverniök és elfoglaltak 3 ágyut és sok más hadiszert. Osztrák részről 4 halott és 20 sebesült adta meg az árát az éjjeli támadásnak, de sokkal nagyobb volt a magyarok vesztesége, mert 67 honvéd, köztük Szentpétery huszárszázados, elesett. A hős honvédeket a temetőben közös sírba temették s ma a kath. templom előtti téren szép emlékmű hirdeti a város kegyeletét az elesettek iránt. Guyon, az

Iglón elkövetett hibát azzal tette jóvá, hogy másnap a Branyiszkó felé vonult, honnan febr. 5-én vitéz küzdelem árán kiverte Schlick csapatait és dicsőséget szerzett a magyar fegyvereknek.¹

Iglónak az átvonuló orosz csapatok részéről sok zaklatásban volt része, egyes kiváló polgárait pedig, kikről nyilvánvaló lett, hogy a forradalomban résztvettek (Pákh Mihály, Pákh Károly, Répászky István stb.), börtön várt. Így kiváló evangélikus lelkésze, kinek családjánál 1848-ban Petőfi is tartózkodott, négy évi várfogságot szenvedett. A Kossuth-bankók bevonása folytán sok család anyagi helyzete megrendült, ehhez járult még az is, hogy a leégett város és templom ujjaépítéséről is kénytelenek voltak gondoskodni.

A Bach-korszak alatt a provincia ismét elvesztette önállóságát és kormánybiztosság igazgatása alá került. A kiegyezés meghozta ugyan részben a várt felszabadulást, de már az 1870, 42-ik tc. nagyon megcsonkította a provincia önkormányzati jogkörét, amennyiben a grófi tisztség betöltése ezután királyi kinevezés útján történt s nem szabad választás útján, mint ahogy századokon átszokásban volt s a kerületi gróf egyszersmind a szab. kir. városok főispánja volt. Így a provincia elvesztette függetlenségét s csak névleg állott fenn, mígnem 1876-ban a 33-ik tc. végső csapást mért erre az intézményre, mely a multban ugyan derekasan betöltötte szerepét, de túlélte magát s a modern közigazgatásba nem volt beleilleszhető. A provincia utolsó közgyűlését 1876-ban tartotta Iglón, díszes székházában, azután beleolvadt Szepesvármegyébe.

Igló legújabbkori történetét a minden téren való fejlődés jellemzi. Megmagyarosodása rohamosan haladt és bár a színmagyar elemet csupán az ideköltözött hivatalnok-, vasutas- és munkásosztály képviselte az 1918-iki összeomlás előtt, már alig volt

¹ id. Görgey István, Kocicka osztrák főhadnagy, továbbá Bayer vezérőrnagy által feljegyzett adatok alapján ismertetem az iglói csata lefolyását a Szepesi Lapok 1909. febr. hó 5-iki számában. — id. Görgey István és Kocicka személyesen vettek részt 1849. febr. 2-án az iglói csatában. Bayer vezérőrnagy mint kortanú, hiteles forrásokra támaszkodik feljegyzéseiben.

Iglónak olyan lakosa, aki ne tudott volna magyarul. A többség mind a három, itt használatos nyelvet: a magyart, németet és tótot egyaránt beszéli. A magyarosodás hatalmas fegyverei voltak az iskolák, melyekben Igló igen gazdag. Népes főgimnáziuma az ev. triviális iskolából fejlődött algimnáziummá, majd 1865 óta főgimnáziummá, amely tápintézettel is bír. A főgimn. volt növendékei közül nem egyből, országoshírű tudós, művész, író vált.¹ Az összeomlás után 1920-ban erős és szenvedélyes harcok után a csehek államosították, eltótosították és reálgimnáziummá alakították át az iglói ev. egyháznak ezen ősi intézetét. Az ev. főgimnáziumon állami kezelésbe való átmenetele után csak polgári leányiskolát és elemi népiskolát tart fenn az ev. egyház.

A róm. kath. egyháznak régi elemi iskolája ma is fennáll és azonkívül 1912 óta polgári leányiskolája is van.

Az izr. hitközség népes elemi iskolát tart fenn. Állami tanítóképző is van Iglón, melyet 1871-ben báró Eötvös József alapított, jelenleg a csehszlovák kulturát szolgálja. Az állami faipari szakiskolája 1899-ben nyílt meg és sok kiváló műiparost nevelt. Van még állami polg. fiúiskola, áll. elemi népiskola és kisdudovó intézet a városban, azonkívül községi ovóda. Megemlíthető még a legújabbban megnyílt tanoncotthon.

Ma már Igló összes tanintézeteiben, amióta a csehek 1918 december hó 16-án minden ellenállás nélkül megszállták a várost és Szlovénzkóba kebelezték, a tanítási nyelv cseh, illetve szlovák, de egy évtizeddel ezelőtt magyar vagy részben német volt.

Jótékonyági intézmények között nevezetes a Kassa-Oderbergi Vasút internátusa, melyet 1899-ben alapított Ráth Péter vezérigazgató. Az összes Ksod.

¹ Klug Nándor, Szádeczky-Kardos Lajos, Moravcsik Emil egyetemi professzorok; Gratz Gusztáv volt külügyminiszter, Pákh Mihály ev. superintendens, Csiszárík János c. püspök, Scholtz Ágost ev. püspök, Lányi Bertalan volt igazságügyminiszter, Feri Oszkár altábornagy, Lörx S. tábornok, Fest Imre és Gömör Oszkár volt államtitkárok; Kalchbrenner Károly a M. Tud. Ak. tagja, Bottlik József a nemzetgyűlés volt házelnöke, Farkas Imre a Petőfi Társ. tagja stb.

vasúti alkalmazottak fiúgyermekai igen csekély díj fejében lakást, ellátást és nevelést kapnak az internátusban és onnan látogatják a város különféle iskoláit. Iglón működik a Szepesmegyei Szeretetház is, melyet lelkes emberbarátok 1882-ben alapítottak. Mindezek a kultúrintézmények a *magyar kultúra alkotásai* voltak.

Gazdasági téren a legújabb időkben nagy változások álltak be Iglón. A bányászat, bár 1865 óta a bányakapitányság Iglón székel, a 70-es évek után teljesen lehanyatlott. A Ksod. vasút kiépítése (1872) Igló gazdasági életének más irányt adott. A tőkét másnemű vállalkozások kötötték le s a bányauzemeknek modern szellemben való átalakításához hiányzott az anyagi eszköz, régi alakjukban pedig a bányák nem jövedelmeztek eleget. A tulajdonosok azért idők folyamán kivétel nélkül eladták jórészt idegen társaságoknak bányáikat, részben pedig beszüntették azok művelését, mert kimerültek. Ma Igló fejlődésének főtényezője a vasút, mely könnyen megközelíthetővé teszi és évente több ezer idegent hoz a Magas Tátra gyönyörű vidékére, kik jórészt Iglón is keresztülutaznak, vagy megállapodnak. Az idegenforgalom emelésére mindent megtett a város, különösen pedig az 1891 óta még az összeomlás első éveit itt székelő Magyarországi Kárpát Egyesület. Sokat nyert a város forgalma azzal is, hogy vasúti fűtőházat kapott s még a magyar uralom alatt külön vasútas-telep is épült a város északi részén.

Igló gazdasági jóléte nagy forgalmán kívül ma jórésztben erdőgazdaságán alapszik. A városnak ugyanis igen nagy kiterjedésű (több, mint 13 ezer hold) erdeje van, melyben luc-, jegenye- és vörösfenyőt termel s melynek faanyagát 80 éves vágási turnus betartása mellett, kitűnően értékesítette. Az erdőségek jövedelméből fedezte a város nagyobb beruházásainak költségeit; abból épült a városi Vigadó és Színház, készült az aszfaltozás és a vízvezeték s az erdők tekintélyes hasznának köszönhető, hogy a

város háztartása az összeomlásig nem ismerte a pótlót.

Az erdőknek Iglóhoz közel eső szép részletét, 220 holdat, véderdő gyanánt tartja fenn a város. Ugyanis 1894-ben részvénytársaság alakult, mely megalapította Iglótól 1 órányira az *Iglófüred* nevű fürdőhelyet, ott, ahol valaha a János kohó állt. Forrás-vizei, gyönyörű vidéke alkalmassá teszik ezt a fürdőt arra, hogy mint klimatikus gyógyhely egyre nagyobb jelentőségre tegyen szert.

A város, hogy lakosságának szórakozási helyről gondoskodjék, nagy költséggel igen szépen kiépítette és rendbehozta az ú. n. *Madarász-parkot*, melyet Madarász Viktor híres festőművész ültetett s melynek közelében régebben rézhámor volt. A város régi mulatóhelye, az ú. n. *Blaumond* (zum blauen Mond c. vendéglőtől nyerte a domb a nevét) a várostól északra eső dombon levő sétahely és vendéglő, már régebben megszűnt s a világháború óta már a *Szirt-alja* vagy *Kőalja* nevű szórakozóhelyet sem igen keresik fel, noha szép fekvése miatt megérdemelné. E hely igen megtetszett *Petőfinek* is, ki Iglón létele idejében felkereste.

Művészi értékű látnivalókban Igló meglehetősen szegény; újabb időkből csak az 1893-ban épült 87 m. magas szép csúcsíves torony (Steindl jeles magyar műépítész műve), megy műemlék számba. A felsőmagyarországi renaissance-stílusban tervezett nagyszerű pályaudvar a világháború kitörése miatt nem épülhetett már fel.

Igló lakosságának legnagyobb része ma a hivatalnok középosztályhoz tartozik s az iparos-elem mindinkább háttérbe szorul. A kisipar Iglón is, mint a Szepesség csaknem mindegyik városában, nem tudván versenyezni a gyáriparral, erősen hanyatlik. Néhány jónevű gyártelep azonban létesült Iglón, így: a Haltenberger Rezső szövőgyára a régi papírmalom helyén, mely híres szepességi vásznat termelt, a Koromzay György keményítő- és szörpgyára, a kon-

zervgyár, dobozgyár, gazdasági gépgyár, műmalom, nagy fűrésztelep stb., melyek sok egyénnek adnak keresetet, de a gazdasági válság miatt mindegyik vállalat nehezen tartja fenn az üzemét, sőt a konzervgyár be is szüntette.

Igló társadalmi életének élénkségét tanusította a sokféle virágzó egyesület: Kaszinóegyesület, Polgári Olvasókör, Róm. Kath. Kör, Iglói Dalárda, Lövészegyesület, Vadászegyesület, Nőegyesület, Szépítőegyesület, Gazdasági egyesület, Szinpártolóegyesület, stb. stb.

Igló ma Szepességnek nemcsak legnagyobb és legnépesebb, hanem Poprád mellett egyetlen fejlődő városa, melyet szerencsés fekvése is arra predestinál, hogy Szepesmegyében vezető szerepet játsszon.